

2017-ben letelt a kettős évforduló. Szabó Magda születésének centenáriuma és a halála óta tartó évtized is véget ért, amelyekben halmozódtak a vele kapcsolatos titkok, s csak néhányra derült fény az ünnepi évben. Immár több mint

68 V. Gilbert Edit

TITKOK ÉVADA, AVAGY AZ „ÉGI MAGYAR IRODALOM MÁNIÁKUS SZERELMESE”

Szabó Magda:

Nekem a titok kell

tíz esztendeje „égi” a szerző, ám még mindig várjuk tőle a folytatást, a posztumusz műveket. Tavaly napvilágot is látott a Jaffa életmű-sorozatában a *Magdaléna* és a *Nyusziék*, most pedig novellákat, tárcákat, útirajzokat és leveleket olvashatunk újra. Urbán László szemezgetett a folyóiratokban, napilapokban megjelent Szabó Magda-szövegekből, s *Nekem a titok kell* címmel kerültek elének ezek a kötetbe korábban

nem helyezett írárok. Jól illeszkednek a szerzőről kialakult képbe, rímelnék életműve ismert darabjaira. Szinte halljuk Szabó Magda édeskés hangján a mondatokat, hangsúlyokat. A recenzióm címébe emelt idézet egy kedves sajtóhiba a 140. oldalról, amikor is az írónőre valójában a *régi* magyar irodalom szerzőjeként utalnak (a 163. oldalon található az eredeti változat, az illetén való önmeghatározás).

A *Valami* című novella az akkoriban íródo *Pilátus*-regényt idézi a megözvegyülő anya alakváltozatával, akit itt egyedülálló, ám magánéletre vágó és a cselekmény végén már randevúzó lány vett magához. Most az anya az érzéketlen, aki magához láncolná felnőtt lányát. Életkedvét zokon veszi, s gyerekkori regresszióba menekül félelmében, amikor egyedül marad a lakásban, miután Olga magnetofonnal és körözöttel a hátizsákjában dudorászva távozik sátrazni hétvégére.

Az *Eszmélés* egy a kötetben később is előkerülő gyerekkori félreértés keletkezéstörténete. A *leugszom* szóé, ami a „lenyugszom” téves és kultikussá ismételt formája; fordított népi etimologizáció, amely irányra szintén temérdek példa található a gyermeknyelvből. Tudatuk összevonja a szomszédos szavakat, áthelyezve határait – vagy mint itt: a gyermek egy idegenül csengő szóból ugyancsak idegen, ismeretlen formát hall ki, amely a családi affirmációnak köszönhetően viszont kedvessé válik, rögzül, legitimációt nyer. Ám nemcsak erről van szó, hiszen a hálaadó ima jelzett szava a mindenért

hálálkodásban, az álszent ájtatosságban felmerülő kétely indexe lesz. A kislány retteg, hogy már az apró hazugság is halálos bűn, s a visszaemlékező tudat elcsípi azt a pillanatot, az eszmélését, amikor gyermeki nyakassággal beleállt a tagadásba. Ráeszmél arra a mozzanatra, amikor felvállalja a felháborodását amiatt, hogy neki azt kellett megköszönnie, amikor egykoron ráborult a nagytükör, hogy nem zúzta halálra. Ha Isten igazán gondját viselné, megállította volna a dőlő tükröt már korábban, véli dacosan, önérzetesen. Felébred benne a kétely a gondviselés valóságosságát illetően.

A *Miskolci levelezőlap egy szőlőfűrtől* a kislánykori megszégyenülés jegyzőkönyve. A szerelmet képzelő, önmaga nagyszerű, ellenállhatatlan vonzerejében bízó kis Magda mérhetetlen csalódásának világgá kiáltása a vendéglátói lányaihoz látogató fiúban. Mégsem neki hozta azt a hatalmas szőlőfűrtöt, mert észre sem vette, hogy ő is ott van. Az életmű jeles darabjainak vezérmotívuma a furcsa, öntudatos, folyton fantáziáló gyereklány viszonya a nőiesnek, gyengének, lágynak látott másikhoz. Az önéletrajzi alak figyelemre vágyik, s irigyli (*Az őz*) vagy imádja (*Für Elise*) azt, akinek vele szemben törődés, szeretet jut. Itt a helyszínre történő visszatérés: a sokáig halasztott, felnőttkori miskolci séta s az ott vett szőlőfűrt alakú konyakmeggy-kompozíció vigasztalja meg, ez kompenzálja a régi bánatot.

A *Karácsonyi víziók* az irtalom megtapasztalása, amit ő gyakorol a meghitt családi ünnepükbe betolakodó rokonnal. Megérzi a kívülről jövő magányát és háláját amiatt, hogy velük lehet. A kislány ekkor hozzá fordul, őt köszönti először, s szinte beleszeret saját önzetlen jószágosságába.

A *Mécses helyett* gyász az apáért. „Tudatos szeretet”-tel felvérteződve, amire apja kérte és nevelte maga iránt, valóban nem járt ki sírjához a temetőbe. El is nézett másfelé, amikor a repülő Debrecen felett ereszkedve a temetőre engedett rálátnia. Egy fodrászbúra alatt azonban, ahol háztartási magazinokat lapozgat, rábukkan egy okos szerkezetre, olyanra, amilyeneket apja imádott és készített, és a fegyelmezetten visszatartott könnyek ekkor törnek elő belőle.

A *Kusu macska és egy levél* arra emlékezteti, hogy vannak őszinte, mély és nem az emberek családi kapcsolataiban érvényesülő kötelékek. Egy gyermekotthon kis lakója ír neki, ottjárta után jóval, komoly levelet, amiben biztosítja szeretetéről, s felajánlja szolgálatait. Gondjait levenné; jól emlékszik, hogy az író nő súlyos beteget gondoz, ám szeretne róla most mosolygós képet látni. Az önéletrajzi elbeszélő megrendülten nyugtázza, hogy a kéthetes korában elhagyott kiskgyerek képes együtt érezni mások bajával. Azt kívánja, bárcsak felébredne anyjában a szeretet ösztöne iránta, amint a nő ezt az írást

olvassa – talán egy fodrászbúra alatt, ahogyan Kusu cica szemében felpislá-
kolt utoljára az értelem cicalánya nevének említésekor.

A *Piri férjhez megy* a hatvanas évek elejének *Nők Lapja*-publikációi
közül az utolsó itt, ebben a gyűjteményben. Virus kezdetben aggódik
70 húga házassága miatt, hogy vajon bírni fogja-e a házimunkát a gyár-
ból hazatérve, ám Piri csak nevet. Ez nem gond, ők úgysem visznek
majd hagyományos háztartást. Hazatérve saját családjához Virus azt sem
tudja, mihez kapkodjon, mert gyereke, anyósa és férje mindent tőle várnak.
Az ő természetes házi áldozata, hogy mindenkinek kedvére tesz, nyomasztani
kezdi. Felmerül benne, mennyire is érzi jól magát ebben az életformában,
főleg azután, hogy férje az ágyban speciális figyelmét igényli, megint csak
őt akarja. Ám nem gyengédséget kér és ad, hanem felolvas neki egy szacik-
ket, mert hallgatóságra van szüksége. Virusban nő a lázadás csírája. Ekkori-
ban íródik *A Danaida* a hasonló karakterű Katalinról, aki későn kap észbe
amiatt, hogy mérhetetlenül kihasználták, s felesleges: ugyanis nem méltá-
nyolt áldozatot hozott.

A tárcacsokor egyik darabja üzenet az egész életében másokról gon-
doskodó Piroskának, anyja óvónő hűgának, aki megmentette őt, az újszülöt-
tet az éhenhalástól, a másik egy olasz vasutas emlékére készült, aki
hozza-viszi a vonattal orvostól orvosig, hiszen ingyen utazik, falubelije beteg
gyermekét. Hosszú, némiképp szoreál hangütésű beszámoló szól a kötet kö-
zepén egy '82-es Népszabadságból a női brigádról, akikhez többször elláto-
gat. Elszégyellve magát, hogy folyton ő s a színházi élet van a középpontban
(amiről a lányok, asszonyok szintén kulturáltan s decensen nyilatkoznak),
egyszer csak fordít az irányon és elkezdi ő interjúvolni őket. Jólesően nyug-
tázza: hát hiszen a Zrínyi Ilona brigád tagjai megvalósították, ha más módon
is, a modern kor ipari szövetén vágyaikat, dolgozó csuklóik energiájával ter-
remtő munkává változtatva azokat.

A következő könyvnapi köszöntőből is kicsordul némi (jobbára Szabó
Magda lányregényeiből ismerős) didaxis és ideologikum. „Mesét gyerekeink-
nek, hogy hamar megtanulják emberi létünk legnagyobb tanulságait, hogy
csak egyetlen igazság van, de az mindig győz [...]” A *Család és Iskola* 1962.
júniusi számában megjelent írás köszönti a tanítókat, akik betűvetésre taní-
tanak, s riasztó példaként említi azokat a szülőket és nagyszülőket, akik
könyveik elvételével büntetik a gyereket. Következik a megmentett, ám kár-
tevőnek bizonyuló Jóska bogár egy útiesszéből, aztán vallomás a színházról.
Egy kissé öntelt és modoros interjúban nyilatkozik a későn jött kitüntetések-
ről, Hesse elismeréséről a *Freskó* iránt, valamint sikereiről a külföldi vacso-
rákon, fogadásokon, ahol körülrajongják a sok nyelven beszélő díszvendéget.
Kicsit acsarkodik iskoláskori gúnyolásai miatt, amivel eredeti meglátásait il-
lették, s mintha fellebbenne a fátyol Cili alakjáról, akinek életbeli megfelelője

a legközelebb állt hozzá barátnői közül. Jelzi a számos különbséget Cili valóságos lényé s regénybeli karaktere közt a *Für Elisében*. Az interjúvolt híres író patetikusan kinyilvánítja: mindig neki akart megfelelni.

Szép esszé szól tudatos szerelméről József Attila, a „cingár-rázsló” tárgyias költészete iránt, amiből megismerte az országot, ahol él, s amiből tanítványai felismerték a tőlük karnyújtásnyira lévő. Vétkeivel néz szembe a 2000-es karácsonyestén, majd írókkal való levélváltások következnek kölcsönös dicsérgetésekkel és dicsekvéssel, nárcisztikus megnyilvánulásokkal és egymás műveinek méltatásával. Barátai, író társai mentegetőznek, hogy késve reagálnak a tiszteletpéldányra. Igaz, ilyenkor a levélben már magára a műre is reflektálnak, többnyire lelkesen, de van köztük kritikai értetlenkedés is (Gömöri Györgyé a *Szemlélőkről*), amit Szabó viszonylag jól visel. Megegyeznek abban, hogy máshol élnek és más korosztályhoz tartoznak, ezért nem értik meg egymást a sértett nemzet ügyében. Mindenesetre nem könnyű műfaj az íróbarát köszönő, méltató, értelmező válasza a pályatárs által elküldött új könyvre, amit el is illik olvasni, mielőtt megköszönnék. Újabb interjúk, benne ismétlések, végül versek és Szabó T. Anna, valamint a szerkesztő szubjektív szavai.

Engem legjobban Domokos Mátyás 1979-es levele fog meg, aki a *Pályatárs* sorozatban fogná vallatóra Magdát, s végtelenül élő, fontos és máig, sőt egyre inkább aktuális kérdéseket intéz hozzá. Domokost a női prózaíró érdekli, az, hogy neki megbocsátják-e, amit egy férfi írónak könnyedén, ha az élet(é)ből veszi anyagát. Nem visel-e az író-nő mérhetetlenül nagyobb kockázatot, ha tisztázza, papírra vetvén, élettapasztalatait. Mi a tilalomfákhoz való viszonya? Gyanítja, hogy „a realista prózaíró irodalmi indiszkréciója (ami elkerülhetetlen) női írónál súlyosabban esik latba, mint férfinél.” Érdekli, hogy melyek is a női írás, szemléletmód jegyei, hogy van-e „női princípium” és „női aspektus.” Felemlíti a vádat a nők absztrakcióra hajló mérsékelt képességét illetően, s kérdezi, hogy ha van is ebben valami, a hiány intuícióval pótolható-e. Majd fordít kissé suta kérdésselvetésén, azt firtatva őszinte kíváncsisággal: mi történik azokon a területeken, ahova a nők nem engedtetnek be, azokról hogyan tud írni akkor?

Váolja, hol, milyen formában publikálná aztán a tervezett beszélgetést. Személyes választ vár, s reméljük, az meg is érkezett. A könyv komoly hiánya, hogy ennek a felkérésnek a következményéről nem ejt szót. A kötetbe rendezés megkívánta filológiai háttér munka itt elmaradt. A szövegkiadás sűrű lapalji jegyzetapparátusa pedig valószínűleg a fiatal korosztály informálására szolgál az olyan szavak feloldásával is, amilyen a meós, a hospitál, a tipológia, a distancia, az ikonosztáz és a gyehenna. (*Jaffa, Bp., 2018*)